

238). — 26. ZAL, MEL, 26/107 III. pola. — 27. ZAL, MEL, 73/107 (218). — 28. ZAL, Mesto Ljubljana, Reg. I., fasc. 1863, V 7e (458 sl.). — 29. ZAL, MEL, 27/112. — 30. ZAL, MEL, 26/107 (38) o letu 1930, (127) o letu 1935 in (236) o letu 1940. — 31. kot opomba 25 in dopis Krajevnega odbora JRZ Sp. Šiška l. 1940, ZAL, MEL, 27/114 (257).

32. ZAL, MEL, 27/114 (III. mapa), dopis mestnega poglavarstva Visokemu komisariatu za Ljubljansko pokrajino 22. 7. 1941. — 33. ZAL, MEL, 27/114, Spomenica 22. 6. 1941. — 34. ZAL, MEL, 27/114 (17—18), dopis zavoda za združništvo podžupanu 21. 12. 1942. — 35. prav tam, (38, 43). — 36. ZAL, Zadr. VI/202, Zapisnik seje 9. 10. 1943.

OBNOVA SLOVENSKE INDUSTRIJE V LETU 1945

JOŽE PRINČIČ

Po uradnih podatkih je skupna materialna škoda, nastala v II. svetovni vojni na ozemlju federalne Slovenije, znašala 1.867.755.545 dolarjev. Takratno Ministrstvo za industrijo in rudarstvo je na podlagi prijave podrejenih podjetij izračunalo, da je škode na industrijskih podjetjih za 142.236.000 dolarjev ali za 5,9 milijarde predvojnih dinarjev. Večji del te škode so pripisali nemškemu (95,8 %), le manjši del pa italijanskemu (4 %) in madžarskemu okupatorju.¹

Po nekaterih ocenah je povzročena škoda v slovenski industriji predstavljala 25 % ali celo 45 % njene celotne vrednosti,² po drugih so ostali njeni najpomembnejši industrijski objekti ohranjeni ali vsaj nebitveno prizadeti, tretji pa so trdili, da je bil »*produkcijski potencial*« Slovenije v času vojne od vseh jugoslovanskih »*pokrajin*« najmanj prizadet.³

Zaradi različne metodologije ugotavljanja vojne škode, pogosteje prehajanja podjetij iz pristojnosti enega ministrstva v pristojnost drugega, pa tudi zaradi stopnje ohranjenosti in strokovne obdelanosti arhivskega in drugega gradiva, je težko ugotoviti dejansko število v vojni poškodovanih podjetij ter celo točno število podjetij v letu 1945. Tako imamo na eni strani vrsto različnih seznamov v času vojne uničenih ali poškodovanih industrijskih podjetij: v evidenci Ministrstva za gradnje je bilo 123 takih podjetij, Načrtne komisije 94, Ministrstva za industrijo in rudarstvo 360 itd.⁴ Na drugi strani pa obstaja vrsta uradnih in neuradnih popisov industrijskih podjetij v letu 1945, po katerih naj bi bilo njihovo skupno število 948, 760, 449, 423, 351 ipd.⁵

Neizpodbitno je, da je v vojni precejšnja škoda utrpela slovenska usnjarska industrija, katere vrsta podjetij v Mariboru, Ptuj, Mokronogu, Št. Vidu pri Stični je bila popolnoma uničena. Nadalje tekstilna industrija, ki je imela 47 poškodovanih tovarn, od tega 3 uničene: Prva mariborska tovarna pletenin (Maribor), Texta (Maribor), Zelenka in Co. Lintex (Maribor). Lesna industrija je imela uničenih 40 % svojih zmogljivosti, od večjih tovarn: Remec in Co. (Duplica pri Kamniku), Tovarna tanina (Medvode), Impreks (Ribnica). V industriji papirja in celuloze so

precejšnja škodo prijavile tovarne v Količevem, Račečah, Krškem, Prevaljah, Mislinji, Vevčah in Goričanah. V kovinski industriji so bile najbolj prizadete: Kovina d.d. (Maribor), Štajerska železindustrijska družba (Zreče), Tovarna verig (Lesce), Mariborska livarna in tvornica kovin (Maribor), Splošna stavbna d.z o.z. (Maribor), Plamen (Kropa), Sava d.z o.z. (Jesenice), Jugoslovanska Metro d.z o.z. (Maribor). Med tremi slovenskimi železarnami, ki jim vojna tudi ni prizanesla, jo je najslabše odnesla Ravenska, ki so jo v času okupacije sklenili opustiti, zato je bila vrsta strojev odpeljana ali uničena.

Ostale industrijske panoge so bile manj prizadete. V kemični industriji so še največ škode imele: Zlatorog (Maribor), Jub d.z o.z. (Videm), Kemična tovarna Hrastnik, Kemična tovarna d.d. (Ljubljana Moste), Kemična tovarna v Podnartu, Unio (Maribor) in Savinjska tovarna barv in lesnih izdelkov (Mozirje). V industriji gradbenega materiala, poleg večjega števila opekarn, apnenic in kamnolomov, Steklarna Hrastnik, Steklarna Rogaška Slatina in tovarna brusov Franc Swaty v Mariboru. V živilski industriji Državna oljarna v Framu, valjni mlin v Mariboru (Franz Ludvik in sinovi), Jugoalko (Maribor), Sana (Hoče), Gostilničarska pivovarna (Laško).

Po vseh izračunih je bila največja škoda storjena rudarstvu, predvsem zaradi nenačrtnega, prekomernega in nestrokovnega izkoriščanja v času okupacije. Izmed premogovnikov so bili zelo prizadeti rudniki Trbovlje, Zagorje, Kočevje, Senovo, Globoko in Laško, od drugih rudnikov pa rudnik v Mežici in rudnik kaolina v Prapretnem.

Od električnih central so bile poškodovane hidroelektrarne (HE) v Žireh, Fali, Dravogradu, Tržiču (HE Born in 3 industrijske HE Tekstilne tovarne Glanzmann in Gassner), HE v Bohinju je bila popolnoma uničena. Vse ostale centrale so bile v slabem stanju, ker je med vojno primanjkovalo materiala in strokovnega osebja za vzdrževanje. Poškodovani so bili daljnovodi in transformatorske postaje, posebno še v severovzhodnem delu Slovenije.

V predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega

sveta, predvsem pa v njegovih gospodarskih odsekih in komisijah, so že v letu 1944 v okviru priprav na prevzem oblasti in povojno ureditev razpravljali tudi o povojni gospodarski obnovi. Strinjali so se, da gospodarstva ne bo mogoče obnoviti »naenkrat in čez noč«, temveč bo mogoča le postopna obnova posameznih industrijskih panog ter gospodarskih dejavnosti. Predlog, da bo potrebno dati prioriteto panogam, ki so pomembne za zadovoljitev »elementarnih življenjskih potreb«, je ostal v manjšini. Večina je podprla »zapoved«, da bo potrebno najprej obnoviti proizvodnjo, tj. industrijo, šele nato pa vse drugo. Na tem mestu velja opozoriti na obnovitveni načrt odseka za gradnje pri predsedstvu SNOS. Obnova naj bi potekala v treh etapah. V prvi, ki so jo zaradi pričakovanega vsesplošnega pomanjkanja imenovali »etapa zasilne improvizacije« ali »etapa zasilnega krpanja«, naj bi bilo poglavito delo na obnovi industrijskih objektov, cest, železnice in pristanišč. Večino dela naj bi opravili obrtniki ali obrtna podjetja. Tej etapi naj bi sledila kratka »vmesna etapa montažnega planiranja«, nato pa bi se začela načrtna obnova.⁶

Po prevzemu oblasti, sredi maja 1945, je nova oblast imela gospodarske naloge za »bistveni sestavni del naših splošnih političnih nalog«. Med temi je bila posebna skrb namenjena obnovi, v njenem okviru je bila na prvem mestu obnova industrije in njena oskrba s surovinami. Industrija se je imela za »hrbtenico« vsega gospodarstva in njena obnova pogoj za obnovo in delo na vseh drugih področjih. V tem času so se v političnem vodstvu, glede t.i. obnove podeželja (vasi) odločili za začasno, zasilno obnovo; načrtna in dokončna naj bi se začela šele leta 1946 in trajala najmanj pet let.⁸ Obnova industrije naj bi se začela »takoj in po načrtu«. Zamisel načrtna obnove je temeljila na naslednjih predpostavkah:

- Obnovila se bodo samo podjetja ali panoge, ki bodo opredeljena kot »najnujnejša in najpotrebnejša za ostalo gospodarsko obnovo in gospodarsko življenje sploh«.
- Za prioritete objekte obnove bodo zagotovljena denarna in materialna sredstva od zvezne vlade.
- Obnovo bodo vodili iz enega centra.
- Preprečili bodo vsako »samolastno in breznačajno obnavljanje«.¹⁰

Cilj gospodarske obnove je bila ponovna »vzpostavitev« industrije oziroma njene proizvodnje na predvojni raven. V nekaterih panogah so načrtovali prekoračitev te ravni, zato so že predvideli tudi modernizacijo ali celo začetek gradnje novih industrijskih objektov.

Slovenija je kot industrijsko najbolj razviti in po določenih gledanjih tudi najmanj poškodovani del nove države dobila tudi nekaj posebnih obveznosti. Poskrbela naj bi, da se zadovoljijo najnujnejše potrebe oskrbe drugih federalnih držav Jugoslavije, obnovijo ter vzpostavijo »redne razmere v vsem gospodarstvu«. Slovenski »privatni« gospodarstveniki so v posebnem elaboratu še opozarjali vlado, da mora biti

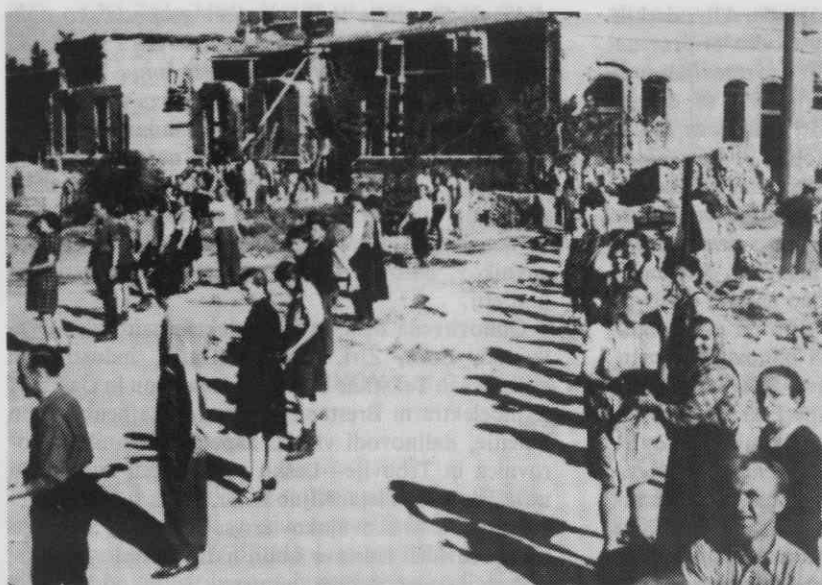
dolžnost Slovenije tudi »ureditev gospodarsko političnih odnosov napram zapadu in severu s sosednimi visoko razvitimi industrijskimi državami«. ¹²

V Sloveniji se je obnova gospodarstva začela takoj po končani vojni. Ministrstvo za industrijo in rudarstvo je v svojem obnovitvenem načrtu (Program modernizacije in obnove), ki ga je avgusta poslalo zveznemu ministrstvu, na prvo mesto postavilo elektrifikacijo in obnovo hidroelektrarn, obnovo premogovnikov, nato pa obnovo določenih industrijskih podjetij.

Obnovitvena dela na hidroelektrarnah Fala, Dravograd, Born, Žiri, Majdič (Kranj), industrijskih elektrarnah Tekstilne tovarne Glanzmann in Gassner, termoelektrarni Brestanica (takratni Rajhenburg) in Velenje, daljnovodi visoke napetosti Vrhnika—Borovnica in Trbovlje—Laško so se začeli avgusta in trajali do konca leta. Kljub temu, da na I. konferenci energetske strokovnjakov iz vse države za Slovenjo niso predvideli izdelave študij hidrocentral »prvenstvenega gospodarskega pomena«, je oddelek za elektrifikacijo Ministrstva za industrijo in rudarstvo izdelal »načelno« študijo o dograditvah in novih gradnjah električnih central, daljnovodov in transformatorskih postaj za naslednja leta.¹⁴

Avgusta so se začela obnovitvena dela tudi v slovenskih rudnikih. V katerih premogovnikih so dejansko potekala obnovitvena dela, je iz ohranjenih poročil težko razbrati,¹⁵ zagotovo pa so bila v vseh največjih: Trbovljah, Zagorju, Hrastniku, Brestanici, Velenju, Globokem, Kočevju, Laškem, Krmelju, Zabukovci, Ciganjščaku, Rincetovem, Presiki, Podgorci, Kanižarici. Obnova je potekala tudi v Mežici, rudniku bakra Škofje pri Planini, rudniku in pralnici kaolina v Praprotnem. Naftna polja pri Dolnji Lendavi so v tem letu prišla pod upravo Kombinata za nafto iz Zagreba, zato se v Sloveniji v letu 1945 z njimi še niso ukvarjali.

Pri obnovi slovenske industrije je bila v ospredju obnova tekstilne, usnjarske in papirne industrije. Izmed večjih tovarn so začeli z obnovo v tekstilnih tovarnah Tekstilindus (Kranj), A. Prah (Kranj), Jugobruna (Kranj), Pinter Anton (Maribor), Hutter in drug (Maribor), Roteks (Maribor), Mariborska tovarna svile, Predilnica in tkalnica (Maribor), Tekstilana (Kočevje), Tekstilna tovarna Glanzmann in Gassner, Metka (Celje), Slavko in Milka Šušteršič (Lesce), Medič in Miklavc d.z. o.z. (Medvode), Stros F. sinovi (Ptuj), Lava (Laško), Ivan Medič (Novo mesto), Stora — obrat Gameljne (Šentvid nad Ljubljano), F. Eifler (Ljubljana). V kovinski industriji: Splošna stavbna d.z. o.z., Eylert Ernest (Maribor), Kovina d.d., Mariborska livarna in tvornica kovin, Franc Pergler (Maribor), Kellner (Slovenj Gradec), Plamen (Kropa), Štajerska železindustrijska družba (Zreče), Urabič A. in drug (Celje), Tovarna verig (Lesce), Sava d.z. o.z., Zugmayer in Gruber (Slovenska Bistrica), F. Brcar (Ljubljana), Saturnus (Ljubljana).

Porušeni Maribor — obnova Me-
lja (iz fototeke Pokrajinskega ar-
hiva Maribor)

V usnjarski industriji so avgusta začeli pripravljati načrte za modernizacijo proizvodnje v Tovarni tani-na v Medvodah ter začeli z obnovitvenimi deli v Tovarni usnja (Slovenske Konjice), Josip Lavrič (Št. Vid pri Stični), Peko (Tržič), F. Vošnjak (Šoštanj), S. Kalin (Vrhnika), Indus (Ljubljana), Jugoslov. Knoch d.d. (Kranj), F. Zorn (Domžale), Pavel Knaflič (Šmartno). Za porušeno tovarno usnja J. Pirich v Št. Lenartu pri Ptujju so menili, da obnova ni smotrna.¹⁶ V industriji papirja in celuloze je obnova potekala v tovarnah Bratje Piatnik (Radeče), Bonač in drug (Količevo), Tovarna lepenke E. Pogačnik (Brezno nad Mariborom), Celuloza (Krško), Tovarna lesovine in lepenke (Prevalje), Združene papirnice d.d. — obrat Goričane.

V lesni industriji so, poleg obnove večjih žag v Soteski, Bohinju, Bledu, Stahovici, Breznu ob Dravi, Straži pri Novem mestu, Jesenicah in Jurkloštru, začeli tudi z obnovo tovarn Remec in Co., Impreks, Jugotanin (Sevnica), Peta (Radeče), Ivan Fajdiga (Sodražica), F. Potočnik (Maribor), Lesna industrija in kopitarna Mestinje (Mestinje), Veka (Maribor). V kemični industriji so bila potrebna večja popravila v Kemični tovarni Moste in Kemični tovarni Hrastnik, manjša pa v tovarni Jub d.z o.z., Unio, Savinjski tovarni barv in lesnih izdelkov in Kemični tovarni v Podnartu. V industriji gradbenega materiala so poleg opekarn, apnenic in kamnolomov, začeli obnavljati Cementarno Trbovlje in tovarno brusov Swaty. Izmed večjih obratov živilske industrije je obnova zajela valjčna mlina v Mačkocvu in Mariboru, veležganjarno A. Guselj v Mariboru, Sano, Kolinsko in Dr. Oetker.

V bivši tekstilni tovari Jugočeška v Kranju so začeli polovico tovarne preurejati za proizvodnjo električnih aparatov. V letalski tovarni na Teznej pa so se začele priprave za proizvodnjo tovornih avtomobilov

po češki licenci Škoda. Večja obnovitvena dela so bila še v železarni Ravne in Jesenice ter v elektroindustrijskih podjetjih Zmaj, Vesna in Elma.

V prvem času po koncu vojne je zbiral potrebna denarna sredstva in dajal obnovitvene kredite Denarni zavod Slovenije. Postopoma so začeli s kreditiranjem tudi drugi denarni zavodi v Sloveniji, vendar zaradi zamenjave okupatorjevega denarja in majhnih sredstev, niso mogli zadostiti vsem potrebam.¹⁷ Krediti iz zveznih denarnih zavodov, v prvi vrsti iz Državne investicijske banke in Narodne banke Jugoslavije, ki so bili precejšnji in zelo pomembni, so »prišli zelo pozno, zato so bila skoraj vsa glavna dela v juniju še v pripravljalnem stanju«. ¹⁸ Zelo pomemben vir so bila t.i. lastna sredstva podjetij ter prostovoljno in udarniško delo.

Po izračunih, s katerimi je Republiška planska komisija konec leta 1945 seznanila svojo vlado in Zvezno plansko komisijo,¹⁹ je bilo za obnovitvena dela v kovinski industriji porabljen 15,472 milijonov din (od te vsote največ za Štajersko železindustrijsko družbo Zreče — 2,2 milijona din), industriji gradbenega materiala 11,248 milijonov (Cementarna Trbovlje — 7,529 milijonov), tekstilni industriji 9,703 milijone (Predilnica in tkalnica Maribor — 3,437 milijonov, Hutter in drug — 2,484 milijonov), črni metalurgiji 9,524 milijonov (Železarna Štore 5,168 milijonov), industrija papirja in celuloze 9,099 milijonov (Bratje Piatnik — 3,067 milijonov, Celuloza — 2,739 milijonov), živilski industriji 7,946 milijonov (Gostilniška pivovarna Laško — 3,451 milijonov), lesni industriji 3,796 milijonov (Remec in Co. — 3,065 milijonov), usnjarski 2,703 milijone (Josip Lavrič — 1,802 milijona), kemični industriji 1,393 milijonov (Kemična tovarna Moste — 0,766 milijona), elektroindustriji 1,222 milijonov (Strojna tovarna v Kranju — 0,707 milijona) in v barvni metalurgiji le 155.000 din.

V rudarstvu je bilo do konca leta porabljenih skupno 46,683 milijonov (Rudnik Zagorje — 14,155 milijonov) za vsa dela v elektrogospodarstvu pa 16,695 milijonov (HE Dravograd — 8 milijonov).²⁰

Po teh okvirnih izračunih naj bi bilo za obnovitvena dela v slovenski industriji v letu 1945 porabljenih skupno okoli 126 milijonov din. Od te vsote so več kot polovico sredstev prispevala podjetja sama. Posebno je to vidno v rudarstvu, kjer je od 44,728 milijonov din le 430.000 din prispeval Denarni zavod Slovenije, ostalo pa so podjetja pokrila iz lastnih sredstev.

Za obnovo slovenske industrije — ta je bila načrtovana kot »začetna ali prva faza obnove« — so bila v drugi polovici leta 1945 namenjena in porabljena majhna finančna sredstva. Večino dela je bilo opravljenega z »zastonjsko« delovno silo in udarništvom.²² Po kasnejših ocenah je bila obnovljena skoraj polovica v vojni povzročene ali nastale škode.²³ Osnovne industrijske panoge: rudarstvo, metalurgija in industrija gradbenega materiala, so se sicer do konca leta precej opomogle, v ostalih pa je proizvodnja še vedno bistveno zaostajala v primerjavi s predvojno. Če vzamemo, da je povprečna proizvodnja v posameznih industrijskih panogah 1939. leta 100, potem je bila konec leta 1945 v rudarstvu 72, metalurgiji 60, kovinski in strojni industriji 33, gradbeništvu 95, tekstilni in papirni industriji 60, usnjarski 70, kemični, steklarski in keramični 42 in živilski industriji 40.²⁴ Vzrok temu, da vrsta tovarn v letu 1945 še vedno ni obratovala ali so obratovala z manjšo zmogljivostjo, ni bila samo v vojni povzročena škoda, temveč tudi pomanjkanje surovin, goriva, reprodukcijskega materiala, delovne sile in velikih težav pri prevozu.

OPOMBE

1. Skupni pregled vojne škode na področju federalne Slovenije, 10. 6. 1945, Arhiv SR Slovenije (AS), fond Ministrstva za gradnje (MG), Poročilo Ministrstva za industrijo in rudarstvo Narodne vlade Slovenije o delu v septembru 1945, AS, fond Ministrstva za industrijo in rudarstvo (MIR), fasc. 9. Slovenija 1945—1975, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1975, str. 19. Statistični pregled desetletnega razvoja LR Slovenije — industrija, Zavod za statistiko LR Slovenije, Ljubljana 1955, str. 2. — 2. Slovenija 1945—1975, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1975, str. 19.

Statistični pregled desetletnega razvoja LR Slovenije — industrija, Zavod za statistiko LR Slovenije, Ljubljana 1955, str. 2. — 3. Stenografske beležke II. rednega zasedanja SNOS, AS, fond SNOS, fasc. 14. Predlogi privatnih gospodarstvenikov, 1. 10. 1945, AS, fond predsedstva vlade LRS, fasc. 1. Boris Kidrič, Sabrana dela IV, Komunist, Beograd 1985 (SD IV), str. 366. Ukrepi za izboljšanje našega gospodarstva, Slovenski poročevalec (SP), št. 58, 27. 6. 1945. — 4. Vprašanje gradenj in obnove v federalni Sloveniji, AS, fond Planske komisije LRS (PK), fasc. 1. Podatki za obnovo, Arhiv Jugoslavije (AJ), 41-18. Poročilo Ministrstva za industrijo in rudarstvo o delu v septembru 1945, AS, fond MIR, fasc. 9. — 5. Rezultati industrijskega popisa Federalne ljudske republike Slovenije v letu 1945, Ljubljana 1946, str. 5. Poročilo o delu in organizaciji Ministrstva za industrijo in rudarstvo za oktober 1945, AS, MIR, fasc. 9. Industrija Slovenije, AS, fond MIR, fasc. 1. Razvojne črte industrije in obrti Slovenije, Gospodarski vestnik, leto 1954, št. 1. Razvoj industrije LRS 1946—1958, Prikazi in študije, leto 1959, št. 5, str. 1. Industrijska proizvodnja LR Slovenije v letih 1939—1952, Ljubljana 1953, str. 100. — 6. O naših neposrednih nalogah, AS, fond SNOS, fasc. 4. — 7. Boris Kidrič, SD IV, str. 65. — 8. Na delu za obnovo domovine, SP, št. 120, 7. 9. 1945. — 9. Okrožnica Ministrstva za industrijo in rudarstvo št. 28, AS, fond MIR, fasc. 7. Okrožnica Ministrstva za industrijo in rudarstvo, 30. 6. 1945, AS, fond MIR, fasc. 7. — 10. Prav tam. — 11. Razmah naše tekstilne industrije, SP, št. 129, 18. 9. 1945. Naša kemična industrija, SP, št. 130, 19. 9. 1945. Naraščanje proizvodnje v Trboveljskem premogokopnem resorju, SP, št. 155, 18. 10. 1945. Nagla obnova obratov naše lesne industrije, SP, št. 161, 25. 10. 1945. — 12. Predlogi privatnih gospodarstvenikov, 1. 10. 1945, AS, fond predsedstva vlade LRS, fasc. 1. — 13. Zapisnik I. konference energetskih strokovnjakov DFJ, 16.—22. 7. 1945, AJ, 17—176. — 14. Poročilo Ministrstva za industrijo in rudarstvo o delu v septembru 1945, AS, fond MIR, fasc. 9. — 15. Poročilo Ministrstva za industrijo in rudarstvo o delu v avgustu in oktobru, AS, fasc. 9. Podatki za obnovo 1945, AJ, 41-18. Obnova industrijskih obratov v Sloveniji v letu 1945, AS, fond PK, fasc. 2. — 16. Poročilo Ministrstva za industrijo in rudarstvo o delu v avgustu 1945, AS, fond MIR, fasc. 9. — 17. Poročilo o delu in problemih Ministrstva za finance od osvoboditve do 1. 11. 1945, AS, fond MG. — 18. Rekapitulacija od začetka meseca junija izvršenih del po planu, AS, fond PK, fasc. 3. — 19. Cit. v op. 15. — 20. Škoda in obnovitvena dela v elektrogospodarstvu Slovenije do 31. 12. 1945, AS, fond predsedstva vlade LRS. — 21. Načrtnost naše gradbene delavnosti, AS, fond PK, fasc. 12. — 22. Vprašanje naše kmetijske obnove in proizvodnje, SP, št. 29, 25. 5. 1945. Cit. v op. 21. — 23. Cit. v op. 2 in 21. — 24. Obnova industrije in rudarstva Slovenije po drugi vojni, AJ, 41—27.